

Oikeudenmukaisuus, tasapuoliset neuvonantajat ja kopatia COVID-19-pandemian valossa

MATTI HÄYRY

COVID-19-pandemia on herättänyt kysymyksiä moraalii- ja poliittisten teorioiden oikeasta käytöstä julkisessa päätöksenteossa, sen perustelemisessa (Häyry 2020a) ja sen viestimisessä (Häyry 2020b). Mutta entä pandemian jälkeen? Mikä rooli oikeudenmukaisuutta ja moraalialia koskevalla näkemyksillä on, kun rakennetaan uutta taloutta ja valmistaudutaan uusiin kriiseihin? Pitäisikö kehittää terveysutilitarismia, joka tiettyssä teknisessä mielessä toimi hyvin rajoitettaessa koronaviruksen leviämistä (Savulescu, Persson ja Wilkinson 2020), vai pitäisikö se hylätä, koska se korostaa liikaa terveyttä ja normaaliutta, koska sen operationalisoinnit ovat syrjiviä tai koska se on holhoavaa (Harris 1987; 2020)?

Oma ehdotukseni on, että tarkastelemme poliittisen moraalien erilaisia ilmenemismuotoja laajemmin ja yritämme määrittellä, millaisia piirteitä päätöksentekijöiden *neuvonantajilla* pitäisi olla, jotta he voisivat palvella yhteiskuntaa parhaiten. Poliitikoilla on omat ryhmäkuntaiset käsityksensä ja monia toiminnan motiiveja, mutta heidän neuvonantajansa voisivat – ja väitän, että heidän pitäisi – nousta ideologisten riitojen yläpuolelle ja olla *tasapuolisia*. Tasapuolisuus ei kuitenkaan ole yksikäsitteinen asia, eikä se kuulu vain utilitaristeille, niin keskeinen kuin tasapuolisuuden

periaate opin kannattajien mielestä onkin (Savulescu, Persson ja Wilkinson 2020). Tasapuolisuus ei myöskään ole mikään keskittien kompromissi vaan ääriinäkemys, joka on kokonaan tai osittain ristiriidassa useimpien käsitysten ja oppien kanssa, jotka määrittelevät oikeudenmukaista suhtautumista toisiin ihmisiin ja muihin tunteisiin olentoihin.

Esittelen seuraavassa ensin oikeudenmukaisuuden kartan, joka tuo esiin joidenkin tärkeimpien ideologioiden, tai poliittisten moraalien, yhtäläisyyksiä ja eroja. Kartta valottaa politiikan kompromissien luonnetta, historiallisten muutosten mahdollisia suuntia ja tasapuolisten neuvonantajien roolia niiden valinnassa. Kuvailen sitten kartan antamaa taustaa vasten *kopatian* ajatuksen – mentaliteetin, joka mielestäni sopisi luontevimmin tasapuolisille neuvonantajille. Teen kopatian käsitteen avulla eron terveysutilitarismin arvonomismiin. Jäljelle jää kuitenkin utilitarismin perinteinen usko universaaliin altruismiin toiminnan normina. Muut oikeudenmukaisuuden teoriat eivät jaa tätä uskoa, mutta esitän lopuksi, kuinka niidenkin parhaat piirteet voitaisiin saada tasapuolisten neuvonantajien käyttöön.

Poliittiset moraalit, niiden erot ja yhtäläisyydet

Oikeudenmukaisuuden ydin on useimpien mielestä tasa-arvossa ja yhtäläisyydessä. Meidän pitäisi kohdella toisiamme tasa-arvoisina, jokainen on otettava yhtäläisesti huomioon, jokainen on yhden arvoinen eikä kukaan ole useamman arvoisen ja kaikilla, joita päätökset koskevat, on oikeus tulla kuulluiksi tai ainakin heidät on otettava huomioon niitä tehtäessä. Kun täsmennetään, mitä nämä periaatteet käytännössä tarkoittavat, pädytään kuitenkin moniin erilaisiin tulkintoihin.

Oikeudenmukaisuuden kartassani on kolme pääulottuvuutta tasa-arvon ja yhtäläisyyden eri versioille (Häyry 2018a). Tuotantovälineet voidaan oikeudenmukaisuuden nimissä haluta joko yksityiseen tai julkiseen hallintaan. Samoin oikeudenmukaisuuden nimissä voidaan pyrkiä tavoittelemaan vain omaa paikallista etua tai kaikkien globaalia etua. Arvojen ja normien suhteen on eri käsityksiä siitä, koskevatko ne kaikkia samalla tavalla, universaalisti, vai kutakin ryhmää omalla tavallaan, positionaalisesti. Kun nämä asetetaan vastakkain, teorit, jotka ilmestyvät kartalle, ovat neoliberalismi ja sosialismi, kommuni-

tarismi ja utilitarismi sekä hoiva- ja identiteetti-etikka ja toimintakykyjen ja -mahdollisuuksien korostus. Kuvio 1 näyttää muuttujien ja oppien sijainnit kartalla.

Kartalle sijoituvissa näkemyksissä on kiinnostavia ja yllättäviäkin eroja ja yhtäläisyyksiä. Kuvion vasen alareuna edustaa positionaalista ajattelua, jonka mukaan arvot, normit, oikeudet ja velvollisuudet voivat eri ryhmillä olla erilaisia. Äidin tehtävä on pitää huolta lapsestaan, mutta lapsella ei, ainakaan pitkään aikaan, ole samanlaista velvollisuutta äitiä kohtaan (Gilligan 1982). Hoivaetiikan lähistölle asettuu myös sellainen identiteettipolitiikka, joka pyrkii uusien gender-, seksuaali- ja muiden sorrettujen vähemmistöjen tunnistamiseen ja tunnustamiseen (Heyes 2018). Useimmat tämän kulman opit ovat ankarassa riidassa yläpuolellaan olevan nationalistisen kommunitarisminkin kanssa. Se on käsitteellisesti mielenkiintoista siksi, että myös viimeksi mainittu on identiteettipolitiikan muoto. Toisaalta nationalismia vastustavat myös liberaalimmat kommunitaristit, jotka kuitenkin jakavat sen kanssa uskon yhteisöjen spontaanisti muotoutuneisiin perinteisiin (Sandel 1982; 2009).

Kuvio 1. Poliittiset moraalit oikeudenmukaisuuden kartalla

Kun nationalistit liittoutuvat neoliberalistien kanssa, tuloksena on Yhdysvaltojen nykyhallinto, jossa tämänn kartan ulkopuolella ylävasemmalta, mikäli ulottuvuudet kalibroidaan jokseenkin ennustettavien poliittisten järjestelmien mukaan. Mutta neoliberalistit voivat pyrkiä liittoutumaan myös utilitaristien kanssa. Klassisen liberalismiin opissa uskottiin – ja varhaiset yritysten yhteiskuntavastuun kannattajat ja vastustajat jakoivat tämän uskon – että luomalla tuottoja osakkeenomistajilleen yritykset hyödyttävät koko yhteiskuntaa, vaikka niiden toiminta näyttäisikin itsekkäältä (Smith 1976; Bowen 1953; Friedman 1962). Sosialismi ansaitsee paikkansa kuvion 1 alareunassa neoliberalismin vastustajana (Cohen 1968; 1985), vaikka poliittisessa todellisuudessa tilaa pitää todennäköisemmin nykyään hallussaan kiinalaistyyppinen valtiokapitalismi vastakohtana läntisemmän mallin korporaatiokapitalismille.

Feministinen ajattelu ylittää hämmästyttävän helposti universalismin ja positionalismin rajan. Toimintakykyopin kannattajat omaksuvat helposti toisen aallon liberaalin feminismin ja näkevät naiset ja miehet sillä tavalla samanlaisina, että heille kuuluvat samat oikeudet ja mahdollisuudet (Baehr 2018). Hoivan ja identiteetin kulmassa luontevampi valinta on intersektionaalinen feminismi, joka korostaa erilaisuutta ja alistettujen ryhmien ja niiden jäsenten tunnustamista sellaisina kuin ovat, ei heijastumina yleisestä, neutraalista ihmisolemuksesta – jonka esikuva poliittisessa todellisuudessa on vammaton valkoinen mies (Allen 2016). Yhteistyö näiden välillä on selvästi mahdollista, vaikka niiden käsitykset ihmisluonnosta ovat niin erilaiset. Se on pieni filosofinen arvoitus.

Kompromissit ja globaali-kapitalismin suunta

Kuvion 1 keskiosalle on kaksi päätulkintaa. Se voi olla joko teoreettisten tai käytännöllisten kompromissien tyssyjä.

Teoreettisesti filosofit ovat ehdottaneet monenlaisia malleja, jotka yhdistävät äärikantojen vahvuudet mutta hylkäävät niiden heikkoudet. John Rawls opissaan oikeudenmukaisuudesta rei-

luutena tarjosi näennäissopimuksellista rakennelmaa, joka ei ole neoliberali eikä sosialistinen, kommunitaristinen eikä utilitaristinen, vaikka myönnytyksiä tehdään joka suuntaan. Premisseihin kuuluvat yksilönvapaus, jonkinasteinen sosiaalinen vastuu, oikeudenmukaisuuden tunne, jossa on voimakas yhteisöllinen sävy, sekä vankka pyrkimys yhteiskunnalliseen hyvinvointiin, jota myös (opin virallisesti kumoamat) utilitaristit haluavat. Kaikkea tätä pitää koossa rationaalinen päätöksentekijä tietämättömyyden verhon takana. (Rawls 1971; Rawls 2005; Rawls 2001.)

On kuitenkin muitakin ehdokkaita. Jürgen Habermas hakeutuu kuvion 1 keskustaan kommunikatiiviseen toimintaan perustuvalla ja neuvottelevalla demokratialla kannattavalla näkemyksellään (Habermas 1984-87; 1990; 1993), jossa hän kehittää eteenpäin Jean-Jacques Rousseauun (1762) yleistahdon ja Immanuel Kantin (1797) universaalien järjen teorioita. Herruudeton keskustelu on hänen johtava ajatuksensa, vaikkakin kaikkien jakama rationaalisuus nostaa päätään sekä yleisesti että erityistapauksissa (Rydenfelt 2013). Martha Nussbaumin versio toimintakykyjen etiikasta on kokoelma aristoteelista, feminististä, liberaalia, marxilaista ja luonnonoikeusajattelua (Nussbaum 1998; 2006; 2011). Aivan viimeaikaisessa kansainvälisessä keskustelussa on myös pohdittu liberaalin utilitarismin asemaa kompromissiratkaisuna (Häyry 2021; Rydenfelt 2021; Räsänen 2021).

Käytännöllinen tulkinta kuvion 1 keskiosalle on, että ympyröiden kuvaamat kuusi teoriaa tarjoavat kukin oman tulkintansa tasa-arvolle ja yhtäläisyydelle ja jättävät ytimen tyhjäksi. Tilan täyttävät sitten tosielämän poliittiset kompromissit: puolueet, koalitiot ja hallituskokoonpanot. Kuvio 2 illustroi tilannetta oikeudenmukaisuuden kartalla useimmissa liberaaleissa demokratioissa.

Ylempi kolmio edustaa oikeistopuolueita, -hallituksia ja -koalitioita. Niiden talouskäsitteet ovat lähellä neoliberalismia, niiden arvot voivat olla konservatiivisia tai liberaaleja, mutta eivät erilaisuutta korostavia kuten hoiva- ja identiteettietikassa eivätkä radikaaleja kuten utilitarismissa. Alempi kolmio edustaa vasemmiston ja vihreiden puolueita, koalitioita ja hallituksia. Niiden

talouskäsitykset ovat sosialistisempia tai sosiaalidemokraattisempia ja niiden arvot voivat vaihdella erilaisuutta korostavista liberaaleihin, mutta eivät konservatiivisiin tai radikaaleihin.

Sellaisissa liberaali- ja sosiaalidemokraattisissa järjestelmissä, joissa perinne tukee koalitiohallituksia, poliittiset puolueet ovat usein käytännössä lähes toisistaan erottumattomia (vaikkakin kolmioiden osoittama jako kuviossa 2 perustuu löyhästi Suomen 2015–2019 ja 2019–hallituskokoonpanoihin). Päätökset tehdään ja sopimukset solmitaan ennemmin etujen kuin aatteiden pohjalta. Nämä vaikeasti analysoitavissa olevat erot eivät kuitenkaan ole ensisijaisesti tähtäimessäni. Kiinnostavampi yksityiskohta on nuoli, jonka oikeisto ja vasemmisto yhdessä muodostavat kohti universalisimia ja (toimintakykyetikan kautta) ensisijaisesti teknologiaa ja bisnesratkaisuja maailman ongelmiin. Tämä jaettu ala luo perustan näkemykselleni siitä, minne päin asiat ovat globaalikapitalismin puitteissa kehitymässä, ellei identiteettipoliittikka käännä sen suuntaa tai ellei tietä kohdi aitoa kaikkien hyvinvoinnin tavoittelua löydy.

Kapitalismihan on, tämän narratiivini tarkoituksia varten äärimmillään yksinkertaistettuna, taloudellinen ja poliittinen järjestelmä, joka tekee joistakin onnellisia ja toisista onnettomia. Klassisen liberalismien mukaan sen eteenpäin vievä voima on kasvu. Kun väestö ja talous kasvaa, yhä useampi tulee onnelliseksi, ehkä jossain vaiheessa jopa enemmistö. Karl Marx ja Friedrich Engels uskoivat, että kapitalismi on niin tehokas talousjärjestelmä, että se tekee ennemmin tai myöhemmin kaikki ihmiset onnellisiksi kuluttajiksi. Pysyäkseen elossa sen pitää kuitenkin kasvaa jatkuvasti, eivätkä luonnonvarat ja teknologia pysty takaamaan tätä loputtomiin. Niiden hiipuesssa ainoaksi käytettävissä olevaksi resurssiksi jää työvoima, joka joutuu lisääntyvän riiston kohteeksi. Kehitys saa lopulta työväen tiedostamaan itsensä luokkana ja nousemaan järjestelmää vastaan. Seuraa luokkataistelu, vallankumous, proletariaatin diktatuuri, luokaton yhteiskunta ja iankaikkinen auvo. (Smith 1976; Marx and Engels 2004.)

Marxin ennustukselta loppui aika kesken, kun törmättiin toisenlaisiin, ympäristön sanelempiin rajoihin. Varhaisen varoituksen antoi ”Lontoon

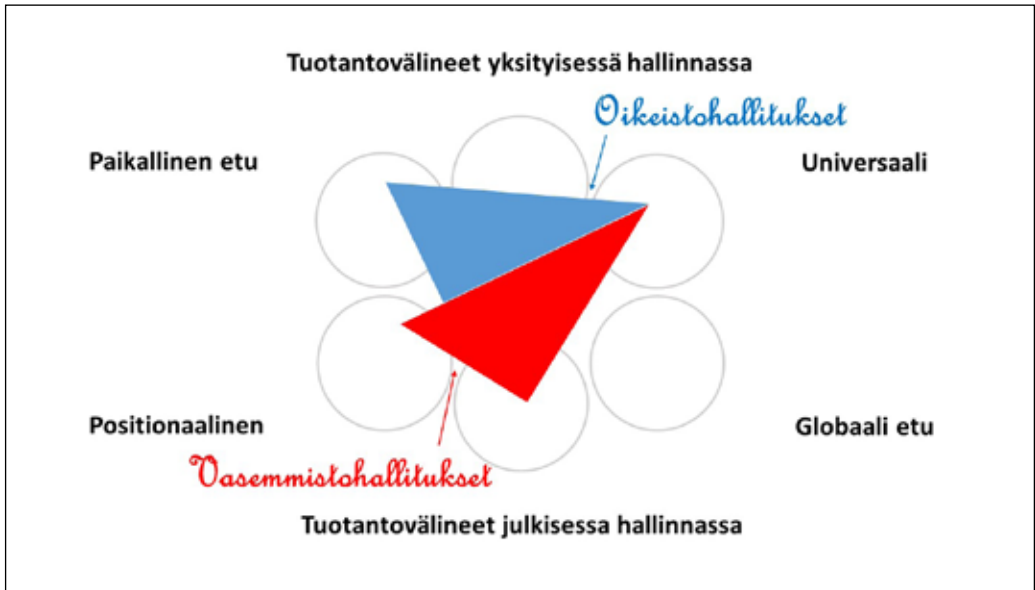
Suuri Hevonkakkakriisi” vuonna 1894. Isoissa teollisuuskaupungeissa alkoi olla huomattavia hevosliikenteeseen liittyviä jäteongelmia. *The Times* kirjoitti: Koska hevosten jätökset voidaan kuljettaa suurista kaupungeista vain hevoskärryillä, tuottaen lisää jätöksiä, ”50 vuodessa jokainen Lontoon katu on hautautunut 9 jalan lantakerrokseen.” (Johnson, ei vuosilukua.) Ja vaikka tämä ongelma väistettiin keksimällä auto ja lisäämällä öljyn ja bensiinin käyttöä polttoaineena, ratkaisusta seurasi ajan mittaan entistä suurempi uhka, nimittäin nykyään käsillä oleva ilmastokriisi. Joidenkin mielestä ”kestävä kehitys” pelastaa vielä tilanteen (European Commission 2018), mutta on täysin mahdollista, että niin ei käy ja että yhä useampi ihminen jää onnellisten ja hyvinvoivien supistuvan piirin ulkopuolelle.

Teknologisia ja bisnesratkaisuja tarjotaan kuitenkin edelleen ympäristö- ja ilmasto-ongelmiin, ja COVID-19-pandemian laannuttua (ja sitä ennenkin) korporaatiot ja todennäköisesti myös valtiot valinnevat ne taas tieksi eteenpäin. Se on liberaalin demokratian kehityssuunta, jolle ainoa vaihtoehto tuntuu olevan nationalisismi tai jokin muu sensukuinen nurkkakuntaisuus. Pulma tässä on asioiden historiallinen kaava: korporaatiokapitalismi (länsimaat) ja valtiokapitalismit (Kiina) tuottavat teknologian ja bisneksen kautta kriisejä, kriisit ratkaistaan teknologialla ja bisneksellä ja tuotetaan uusia kriisejä. Onko mitään muuta tapaa rikkoa kehä kuin nationalismiin turvautuminen? Filosofinen eetikko voi vain ehdottaa, että paremmat neuvonantajat julkisten päätösten tekijöille voisivat tarjota ulospääsyn tästä kierteestä.

Tasapuoliset neuvonantajat, sympatia ja kopatia

Pandemian tai ainakin sen varhaisen rajoittamisen aikana hallitukset pystyivät helposti perustelemaan päätöksensä niillä terveysutilitaristisilla argumenteilla, joita epidemiologit heille tarjosivat (Häyry 2020b). Terveyskriisin ollessa pahimmillaan on luontevaa keskittyä henkeen ja terveyteen ja jättää muut asiat tilapäisesti vähemmälle huomiolle. Mutta ajan mittaan on tehtävä valinto-

Kuvio 2. Poliittiset koalitiot liberaaleissa demokratioissa oikeudenmukaisuuden kartalla

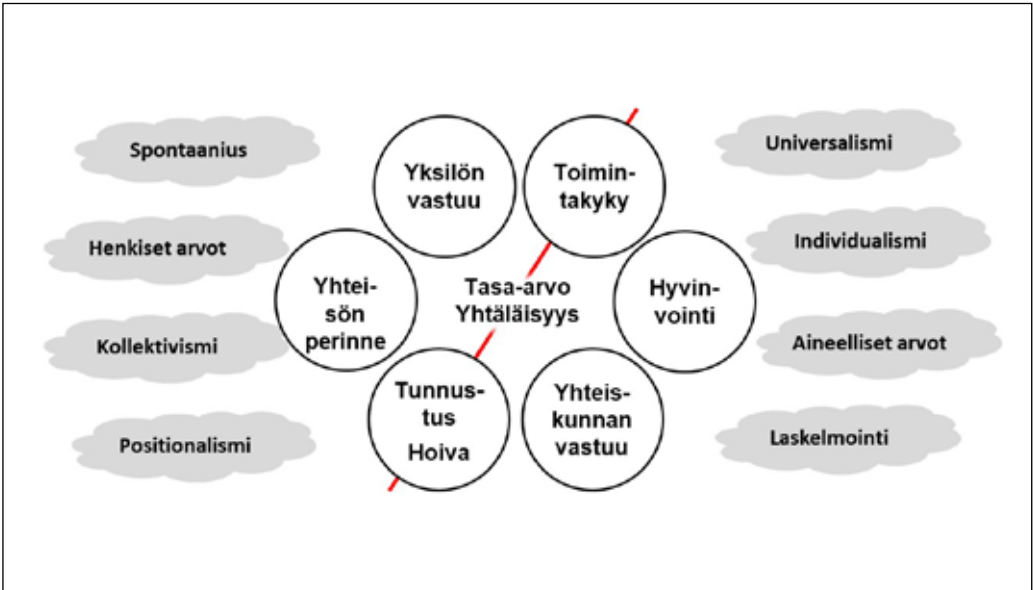
ja myös muiden arvojen suhteen – taloudellisten, sosiaalisten, poliittisten, kulttuuristen ja ympäristöön liittyvien, vain muutaman mainitakseni.

Voisimme tietenkin, kunhan pandemias-ta jotenkin selvittää, kääntää nykyisen globalisaatiokehityksen suunnan kokonaan ja tähdätä mahdollisimman monen hyvinvointiin ja onnellisuuteen koko maailmassa, tarvittaessa omien kansallisten etujemme kustannuksella. Se vaikuttaa kuitenkin epätodennäköiseltä, erityisesti koska tällaisen mallin valinneet puolueet tuskin olisivat vallassa kovin pitkään. Ajaessaan kaikkien asiaa ne eivät voisi rajoittua ajamaan vain kannattajiensa asiaa. Voisimme myös omaksua nationalistisen linjan, sulkea rajat ja unohtaa globalisaation. Tällä olisi etunsa (kestävämpi ruoantuotanto, paikallisten arvojen kunnioitus, vähemmän haavoittuvaiset tuotetekjut) ja haittansa (nurkkakuntaisuus, kansainvälisen yhteistyön heikkeneminen ihmisoikeus- ja ilmastoasioissa), ja joissakin maissa sitä varmasti harkitaan. Mutta koska maailmaa pyörittävät ylikansalliset korporatiot ainakin yhtä paljon kuin valtiotkin, taloudellisen nationalismiin laaja toteutuminen ei näytä todennäköiseltä.

Jäljelle jäävä vaihtoehto onkin sitten palata pandemiaa edeltäneelle valistuksen tielle, joka johtaa globalisaation lisääntymiseen, teknologian korostukseen, konsumerismiin ja edelleen jatkuvan materiaaliseen kasvuun. Tämä ei välttämättä ole hyvä valinta, eivätkä tasapuoliset neuvonantajat ehkä suosittelisi sitä.

COVID-19-pandemian aikana hyviä tai ainakin jokseenkin hyväksyttäviä suosituksia antoivat kansanterveyslaitosten lähes tasapuoliset neuvonantajat. Pandemian lisäksi kriisejä riittää: köyhyys, konfliktit, ilmasto sekä ihmisten, eläinten ja muiden luonnonvarojen ajattelematon riisto. Voisiko niitä varten olla samanlaisia kansallisia laitoksia? Yhtäläisen hyvinvoinnin laitos? Ilmastonmuutoksen vakavasti ottamisen laitos? Ehkä ei, koska ainoa kunnollinen motivaatio kriiseissä näyttää olevan selvä ja välitön uhka *meille*: ilmastonmuutos ei näyttäydy ”selvänä ja välittömänä” eikä köyhyys uhkana ”meille” (liberaalien demokratioiden keskiluokalle). Tasapuoliset neuvonantajat voisivat ajatella asiasta toisin. Tilanteen uskomus- ja arvotaustat on hahmoteltu kuviossa 3.

Kuvio 3. Oikeudenmukaisuuden kartan uskomus- ja arvoulottuvuuksia

Kuten aluksi sanoin, melkein kaikki uskovat jossain mielessä tasa-arvoon ja yhtäläisyyteen kuvion 3 keskellä, mutta erilaiset uskomukset ja arvot vetävät tulkintoja omiin suuntiinsa. Tarinani kannalta tärkein rajaviiva erottaa toisistaan vasemmalla ylhäällä ja oikealla alhaalla olevat ideologiat. Tasapuoliset neuvonantajat kuuluvat ala-oikealle.

Vasemman puolen itseisarvoja ovat spontaani yhteisöllisyys, henkisyys, kollektiivisuus ja erot ihmisryhmien ja -sektioiden välillä. Oikealla sitoudutaan kaikkien ihmisten (ja ehkä kaikkien tuntevien olentojen) samanlaiseen moraaliseen arvoon, yksilöiden omalakisiiin päätöksiin, mitattaviin hyviin sekä niiden tarkkaan punnintaan ja vertailuun julkisia päätöksiä tehtäessä. Yksityisomaisuuden ja omien yhteisöjen painottaminen saa ylävasemman näyttämään hieman egoistiselta. Ala-oikealla altruismin ote on vahvempi, sillä siellä korostuvat kaikkien mukaan ottaminen, sosiaalinen vastuu ja mahdollisuuksien tasa-arvo. Egoismi-altruismi-erottelu ei kuitenkaan ole erityisen täsmällinen.

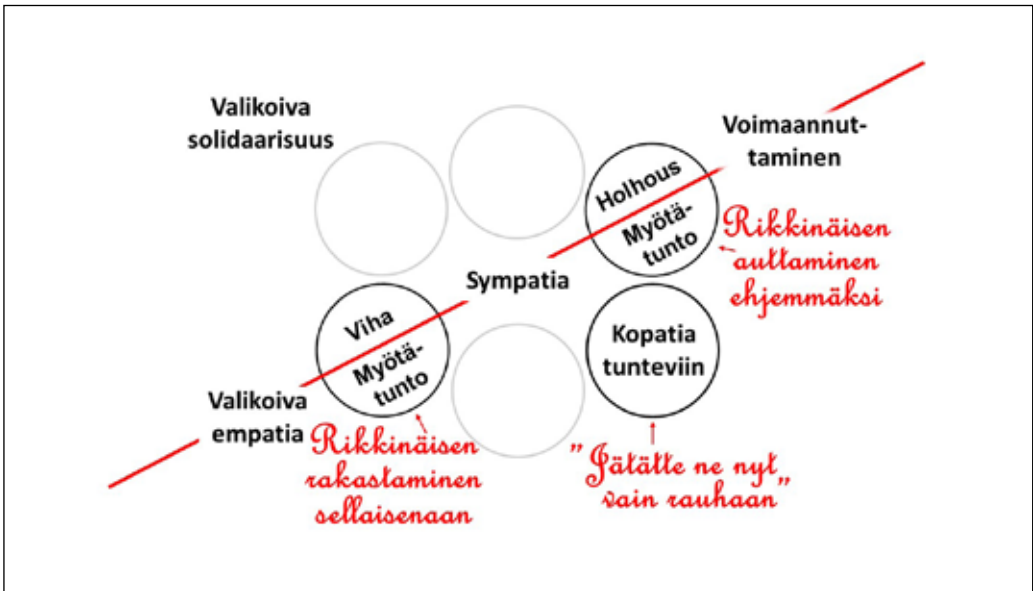
Pohtiessaan moraalistaistimme (jota tavaltaan piiritän etsiessäni tasapuolisia neuvonantajia) olemusta Shaftesbury kirjoitti suhteesta

egoismin ja altruismin välillä: ”Kysymys ei ole siitä, kuka rakastaa itseään ja kuka ei, vaan siitä, kuka rakastaa ja palvelee itseään parhaiten ja oikeimmalla tavalla.” (Shaftesbury 2001.) Näin sanoessaan hän kiinnitti huomiota siihen, että raja itsemme ja muiden välillä ei ole niin selvä, että kukaan voisi edistää etujaan optimaalisesti jättämällä muut kokonaan huomiotta. Jopa kaikkien tai mahdollisimman monen onnellisuus voi olla meille hyvä tavoittelun kohde, vaikka emme pitäisikään muiden hyvinvointia päämääränämme sinänsä.

Shaftesburyn filosofianhistoriallinen konteksti antaa lisävihjeen tasapuolisten neuvonantajien paikasta oikeudenmukaisuuden kartallani. Useimmat moraalistaistikoulukunnan edustajat pitivät *sympatian* tai jonkin sen kaltaisen tunteen asemaa keskeisenä eettisissä opeissaan. Arvot ja uskomukset, jotka määrittelevät erilaisia käsityksiä oikeudenmukaisuudesta kuviossa 3, auttavat näkemään, mitkä teorioista hyväksyisivät ajatuksen puolueettomista neuvonantajista ja mitkä eivät. Asia on esitetty kuviossa 4.

Ylävasemmalla ”tapa tuntee yhdessä” on valikoiva solidaarisuus. Nationalistit sympatisoivat oman kansansa jäseniä, sorretut ryhmät omia jä-

Kuvio 4. Sympatian muodot oikeudenmukaisuuden kartalla

seniään ja yksityisomaisuuden puolustajat muita kaltaisiaan. Kaikki nämä voivat käyttää asian-tuntijoita, jotka edistävät heidän erityistä etuaan, mutta eivät tavallisesti neuvonantajia, jotka voisivat asettaa muiden hyvän heidän hyvänsä edelle. Terveysneuvonta saattaa kelvata kriisiaikana, mutta ohjeistus ulkopuolisten elämän parantamiseksi tai ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi ei.

Rajaamieni ideologisten leirien rajapinnalla jotkut hoivaetikot, jotkut identiteettipolitiikan edustajat ja jotkut toimintakyhteoreetikot voivat kannattaa tasapuolista neuvonantoa, toiset eivät. Jako perustuu motivaatioon, tai kuvion 4 keskellä olevan "sympatian" käsitteen tulkintaan. Ainakaan ne identiteettipolitiikat, jotka ammentavat voimansa muita ryhmiä kohtaan tunnetusta vihasta, eivät ehkä hyväksyisi tasapuolisuutta. Se tarkoittaisi nimittäin myös vihan kohteiden kuulemistä ja ottamista huomioon, eikä se aina sovi heidän ajattelutapaansa. Sama koskee sellaisia toimintakyyetiikan versioita, joiden motivaatioon kuuluu hoihous. Tällä tarkoitan (ehkä tiedostamatonta) kärsimättömyyttä ja ylenkatsetta niitä kohtaan, jotka jäävät mieluummin alistettuun asemaansa kuin kohtaavat vapautumiseen ja voimaantumiseen liittyvät vaarat.

Jäljelle jää kolme sympatian muotoa tai johdannaista, jotka kannattaisivat tasapuolisia neuvonantajia. Hoivaetiikan puolelta mukaan tulee sellainen myötätunto, jota luonnehtii rikkinäisen, riippuvaisen tai paikkaansa etsivän rakastaminen sellaisena kuin hän on. Toimintakykyoppi taas lisää joukkoon sellaisen yhteistunteen, joka tähtää rikkinäisen, riippuvaisen tai paikkaansa etsivän tekemiseen ehjäksi, riippumattomaksi ja joukkoon kuuluvaksi. Se, kuinka helposti nämä kaksi voivat ristiriitaisista tavoitteistaan huolimatta kohdata toisensa jonkinlaisessa yleisfeministisessä katsannossa (Hallamaa 2017) on, kuten jo totesinkin, minulle jatkuvan kummastuksen ja tarkastelun kohde (Häyry 2018b).

Utilitarismin kulmasta saadaan asenne, jolla ei ole ennen ollut nimeä, mutta jolle olen varannut termin *kopatia*. Tarkoitan sillä universaalialueyhdessä olemisen tunnetta, johon ei liity syyllisyyttä, häpeää, sääliä, rakkautta, vihaa eikä mitään muitakaan niiden kaltaisia voimakkaampia emootioita. Kopatia on levollinen tuntemus ja tietoisuus siitä, että olemme yhtä kaikkien muiden tuntevien olentojen kanssa, eikä meidän pitäisi teoilamme tai valinnoillamme vahingoittaa niitä tai antaa niiden kärsiä. Sympatiaan nojaavien liittö-

laistensa kanssa tämä enkelien intellektuaaliseen irraatioon vertautuva mielentila voisi suosittelaa esimerkiksi ilmastotoimia oman hetkellisen mukavuutemme kustannuksella ja eläinruoan tehotuotannon lopettamista (Häyry 2021).

Pelastetaan hyvät arvot, hylätään huonot ja hyväksytään moraalinen jäämä

Filosofian historia tuntee koko joukon olioita, jotka muistuttavat kopaattisen tasapuolista neuvonantajaani. David Humen ja Adam Smithin puolueeton tarkkailija, Immanuel Kantin rationaalinen agentti, Sigmund Freudin yliminä, John Rawlsin valitsija tietämättömyyden verhon takana, R. M. Haren arkkienkeli ja Ronald Dworkinin tuomari Herkules ovat hyvin tunnettuja esimerkkejä (Jollimore 2020). Nämä ovat kaikki päätöksentekijöitä, jotka eivät anna tunteidensa, persoonallisuutensa tai lyhyen aikavälin etunsa sanella ratkaisuja.

Tosielämässä poliittiset neuvonantajat ovat erilaisia, Kuvion 4 oikealta alapuoliskolta voisi löytyä vaikkapa hoiva-, kehitys-, laskelma- tai yhteiseen hyvään suuntautuneita neuvoja. He ovat kaikki kopaattisen neuvonantajan potentiaalisia liittolaisia, mutta varauksin. Omat asiantuntijani sijoittuvat helposti aivan kuvion 4 oikeaan alakulmaan, jossa majailevat myös terveysutilitaristit. Näiden lähestymistapa on, ainakin periaatteessa, ihailtavan puolueeton mitä tulee yksilöihin ja ryhmiin. Mutta heidän oppinsa sitoutuu vain yhteen arvoon, terveyteen, kaikkien muiden kustannuksella, ja se on siksi aksiologisesti puolueellinen. Sama koskee hoivanäkökulmaa, kehitysajattelua ja (tavallisesti vain taloudellista) laskelmointia (Laihonen 2016). Ne kaikki asettavat etusijalle yhden arvoulottuvuuden, eikä se ole visioni kannalta riittävän tasapuolista. Se johtaa tilanteeseen, jossa ”yhteinen hyvä”, abstraktisti ajateltuna ihailtava päämäärä, saa konkreettisen sisällön, joka estää kaikkien ottamisen yhtäläisesti huomioon (Rydenfelt 2020).

Kuvion 4 ylävasemmalla neuvonantajat suosivat omia asialistojaan. Sieltä löytyy bisneslobbareita, neoliberalistisia ajatushautomoita, etnisiä ja nationalistisia edunvalvoja sekä gender- ja

siihen liitännäisiä organisaatioita. Nämä eivät ole lainkaan puolueettomia eivätkä tasapuolisia toimijoita eikä niiden voi antaa hallita kopatian maailmassa. Mutta kaikkia niitäkin on kuunneltava yhtä lailla, samoin kuin lähempää tasapuolisia neuvonantajiani tulevia ääniä. On vain suodatettava vahingolliset ainesosat pois ja otettava puolueellinen mutta harmittomampi sisältö talteen. Tasapuolisten neuvonantajien ei pidä antaa tilaa uhkarohkeudelle, ahneudelle, rasismille eikä gender-raivolle, mutta he eivät saa jättää huomiotta järkevää riskinottoa, omaneduntavoittelua, kansallista ja etnistä ylpeyttä eivätkä huolta omaan ryhmään kohdistuvasta sorrosta. Tehtävä on vaikea, mutta tasapuolisuus vaatii täyttämään sen.

Toinen haaste on pyrkiä välttämään ne vinoumat, joita mainitsemini filosofianhistoriallisiin malleihin liittyy. Hume ja Smith piirtävät kuvan sherryä siemailevasta kartanonisännästä, Kant äärimmäisen hyveellisestä ja järkevästä miehestä, Freud sosiaalisten normien ankarasta vartijasta, Rawls perheenpäästä Mayflower-laivalla, Hare käsittämättömän tietäväisestä arkkienkelistä (ne ovat kristillisissä kirjoituksissa kaikki miehiä) ja Dworkin samantapaisesta tuomarista nimeltään Herkules. Oikea asiantuntija tuntuu näiden mukaan olevan patriarkaalinen mies, joka on lainkuuliainen, normiriemuinen, kaikkietävä ja sopivasti omaa etuaan tavoitteleva sekä erehtymätön.

Näiden paremmin tunnettujen neuvojen ominaisuuksista – ja niiden epärealistisuudesta – voi päätellä kaksi seikkaa. Ensinnäkään ruumiillisuutta ei pidä yrittää häivyttää yhtälöstä. Kopatian käsite vihjaa, että tasapuoliset neuvonantajat olisivat aineettomia (teologian enkeleitä, joilla ei ole ulottuvuuksia eikä siten fyysistä olemusta), mutta se ei tietenkään ole mahdollista. Kun kehitän ajatusta eteenpäin, tämä on pidettävä mielessä. Toiseksi kaikkietävyyden oletus on hyvä apuväline teoreettisissa malleissa, mutta jos tasapuolisten neuvonantajien pitäisi olla oikeita, eläviä ihmisiä, virheiden mahdollisuus täytyy myöntää. Kun niitä sattuu, on myös otettava huomioon ”moraalinen jäämä”. Tätä käsitettä on varmaan hyvä vähän selventää.

Aika ajoin kaikki julkiset päätöksentekijät tekevät vääriä valintoja ja kaikki neuvonantajat, ta-

sapuoliset siinä kuin muutkin, antavat huonoja neuvoja. Kun näin käy, oikea vastaus ei välttämättä ole heidän erottamisensa saman tien, vaikka siihen voisi olla houkutus – lähetetään oikea sanoma, reagoidaan vakuuttavasti ja niin edelleen. Poliitikkojen kohdalla vaalit johtavat usein tähän tulokseen, oli se sitten hyvä tai huono asia. Mutta jos asiantuntijat myöntävät virheensä ja ottavat vastuuta moraalista jäämästä ja meillä on syytä uskoa, että he ovat oppineet läksynsä, parhaaseen lopputulokseen tuskin päästään antamalla heille potkut. He voivat edelleen olla alansa parhaat, ja heidän korvaamisensa vähemmän ansioituneilla neuvonantajilla ei silloin ehkä ole viisasta.

Ruotsin kansanterveysvirasto ja sen toimenpiteet kevään 2020 COVID-19-pandemian aikana tarjoavat esimerkin. Perustuen viraston työhön valtionepidemiologi Anders Tegnell astui päivystä toiseen kuukausien ajan julkisuuteen puolustukseen uskoaan maan linjaan, joka perustui naapureita huomattavasti kevyempiin rajoituksiin (Paterlini 2020). Hän ei kuitenkaan jättänyt huomiotta lähestymistavan haasteita. Tegnell myönsi melko varhaisessa vaiheessa, että strategia oli aiheuttanut järkyttävän määrän tautikuolemia (Kim 2020), ja vaikka hän jatkoi viraston kannan puolustamista (Milne 2020), hän kuitenkin myönsi myöhemmin, että jos pandemian alussa olisi tiedetty, mitä muutamaa kuukautta myöhemmin tiedettiin, suositukset olisivat luultavasti olleet erilaisia (Lindeberg 2020). Voi olla, että tämä oivallus tulee jatkossa vaikuttamaan viraston ajattelutapaan ja että sen tutkijat tiedostavat ohjeistuksensa virheet. Katumuksesta ei ole varmuutta, mutta jonkinasteisesta vastuunkannosta kuitenkin.

Ehdottamieni kopaattisten tasapuolisten neuvonantajien vastuu ulottuisi vielä paljon syvemmälle ja laajemmalle. Ruotsin terveysutilitaristien piti ”vain” huolehtia sairastuvuudesta ja kuolevuudesta. Aidosti tasapuolisten neuvonantajien on huomioitava myös muut arvot ja ohjeidensa epäsuorat seuraukset.

Kuten jo aluksi julistin, tasapuolisuus on ääri-näkemys ja jossain määrin kaikkia muita vastaan. Voimmeko keskittyä terveyteen? Emme, koska on muita arvoja. Voimmeko keskittyä talouteen?

Emme, koska on muita arvoja. Voimmeko keskittyä hoivaan? Emme, koska on muita arvoja. Ja luettelo jatkuu. Emme voi edes keskittyä vain näkökulmiin, jotka näyttävät hyvinä, mukavina, ystävällisinä ja järkevinä, koska on myös pahoja, ikäviä, sydämettömiä ja mielettömiä näkökulmia, jotka meidän on otettava mukaan tarkasteluun. Miksi? Koska loppuun asti viety tasapuolisuus vaatii sitä. Jos se on liikaa vaadittu, ehdotukseni ei ehkä ole hyväksyttävissä.

Oli miten oli, pysyn sanojeni takana ja väitän, että maailma tarvitsee tasapuolisia, kopatian motivoimia neuvonantajia, jotka ovat valmiita ottamaan vastuun ohjeidensa noudattamisen aiheuttamista moraalisisista jäämistä. ■

Kiitän tutkimukseni saamasta taloudellisesta tuesta Suomen Akatemiaa (hanke Biotalous ja oikeudenmukaisuus, SA 307467) sekä Maa- ja metsätalousministeriötä (hankkeet Oikeudenmukaisuuden rooli biotaloutta koskevassa päätöksenteossa, MMM 101/03.02.06.00/2018 ja Systeemisen ja kestävän biotaloutteen siirtymisen oikeudenmukainen johtamismalli, MMM 2142/03.02.06.00/2018).

VTT MATTI HÄYRY on johtamisen filosofian professori Aalto-yliopiston kauppa korkeakoulussa.

KIRJALLISUUS

- Allen, Amy (2016) "Feminist perspectives on power", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (syksyn 2016 editio), toim. E. N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/feminist-power/>
- Baehr, Amy R. (2018) "Liberal feminism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (syksyn 2018 editio), toim. E. N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/feminism-liberal/>
- Bowen, Howard R. (1953) *Social Responsibilities of the Businessman*. New York: Harper and Row.
- Cohen, Gerald A. (1968) "The workers and the word: Why Marx had the right to think he was right", *Praxis* 3: 376–390.
- Cohen, Gerald A. (1985) "Are workers forced to sell their labor power?" *Philosophy and Public Affairs* 14: 99–105.
- European Commission (2018) *A Sustainable Bioeconomy for Europe: Strengthening the Connection between Economy, Society and the Environment: Updated Bioeconomy Strategy*. https://ec.europa.eu/research/bioeconomy/pdf/ec_bioeconomy_strategy_2018.pdf.
- Friedman, Milton (1962) *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gilligan, Carol (1982) *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Habermas, Jürgen (1993) *Justification and Application: Remarks on Discourse Ethics*. Käännös C. Cronin. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1984-87) *The Theory of Communicative Action* Volumes I-II. Käännös T. McCarthy. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, Jürgen (1990) *Moral Consciousness and Communicative Action*. Käännös C. Lenhardt ja S. Weber Nicholsen. Cambridge: MIT Press.
- Hallamaa, Jaana (2017) *Yhdessä toimimisen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Harris, John (1987) "QALYfying the value of life", *Journal of Medical Ethics* 13: 117–123.
- Harris, John (2020) "Why kill the cabin boy?" *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 1-6. doi:10.1017/S0963180120000420
- Häyry, Matti (2018a) "Doctrines and dimensions of justice: Their historical backgrounds and ideological underpinnings", *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 27: 188–216.
- Häyry, Matti (2018b) "Yhdessä toimimisen etiikka ja oikeudenmukaisuus". *Teologinen Aikakauskirja* nr 5/2018, 445–458.
- Häyry, Matti (2020a) "The COVID-19 pandemic: A month of bioethics in Finland", *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 1–9. doi:10.1017/S0963180120000432
- Häyry, Matti (2020b) "The COVID-19 pandemic: Healthcare crisis leadership as ethics communication", *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*, 1–14. doi:10.1017/S0963180120000444
- Häyry, Matti (2020c) "Causation, responsibility, and harm: How the discursive shift from law and ethics to social justice sealed the plight of nonhuman animals", *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 29: 246–267.
- Häyry, Matti (2021) "Just better utilitarianism?" *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 30, ilmestyy.
- Heyes, Cressida (2018) "Identity politics" *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (syksyn 2018 editio), toim. E. N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/identity-politics/>
- Johnson, Ben (Ei päivämäärää) "The Great Horse Manure Crisis of 1894", *Historic UK*. <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Great-Horse-Manure-Crisis-of-1894/>
- Jollimore, Troy (2020) "Impartiality", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/impartiality/> (kesän 2020 editio), toim. E. N. Zalta,
- Kant, Immanuel (alkuteos 1797). *The Metaphysics of Morals*. www.gutenberg.org/cache/epub/5682/pg5682-images.html
- Kim, Soo (2020) "Sweden's coronavirus death toll 'horrifying' says scientist behind country's anti-lockdown strategy", *Newsweek* 7.5. https://www.newsweek.com/sweden-coronavirus-deaths-children-lockdown-1502548?fbclid=IwAR2NO4yFH3cgfEI9pptaVbGwY8j3K_9L6yJQr6oY1uCh1DBWommJPSGO2Fk
- Laihonen, Maarit (2016) *Political Foreplay for Nuclear New Build: Defining the Good at the Intersection of Politics, Economy and Technology*. Aalto University publication series Doctoral Dissertations 247.
- Lindeberg, Rafaela (2020) "Man behind Sweden's controversial virus strategy admits mistakes", *Bloomberg* 3.6. https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-06-03/man-behind-sweden-s-virus-strategy-says-he-got-some-things-wrong?fbclid=IwAR0q1XNK99d-90Gxps3TNHKKFA2NpqbGsydpar_CSYQHytv9cKgWazBy-lk
- Marx, Karl and Friedrich Engels. 2004 [1848]. *Manifesto of the Communist Party*. *Selected Works* Vol. 1, transl. Samuel Moore and Friedrich Engels, corr. Andy Blunden, 98–137. Moscow: Progress Publishers.

- <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/index.htm>
- Milne, Richard (2020) "Architect of Sweden's no-lockdown strategy insists it will pay off." *Financial Times* 8.5. <https://www.ft.com/content/a2b4c18c-a5e8-4edc-8047-ade4a82a548d>
- Nussbaum Martha (2011) *Creating Capabilities: The Human Development Approach*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Nussbaum, Martha (1998) *Sex and Social Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Nussbaum, Martha (2006) *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Paterlini, Marta (2020) "Closing borders is ridiculous: the epidemiologist behind Sweden's controversial coronavirus strategy Anders Tegnell talks to Nature about the nation's 'trust-based' approach to tackling the pandemic." *Nature News Q&A* 21.4. <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01098-x>
- Räsänen, Joonas (2021) "Liberal utilitarianism – yes, but for whom?" *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 30, ilmestyy.
- Rawls, John (1971) *A Theory of Justice*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rawls, John (2001) *The Law of Peoples*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rawls, John (2005) *Political Liberalism* (alkuteos 1993). Laajennettu editio. New York: Columbia University Press.
- Rousseau, Jean-Jacques (alkuteos 1762). *Social Contract and Discourses*. www.gutenberg.org/files/46333/46333-h/46333-h.htm
- Rydenfelt, Henrik (2013) "Constructivist problems, realist solution" teoksessa J. Kegley ja K. Skowronski (toim.), *Persuasion and Compulsion in Democracy*. Lanham: Lexington Books, 153–169.
- Rydenfelt, Henrik (2020) "Kenen on kokonaisuus?" *Etiikka.fi* 18.3. <https://etiikka.fi/kenen-on-kokonaisuus/>
- Rydenfelt, H. (2021). "From justice to the good? Liberal utilitarianism, climate change and the coronavirus crisis." *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 30, forthcoming.
- Sandel, Michael (1982) *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sandel, Michael (2009) *Justice: What Is the Right Thing to Do?* Lontoo: Penguin Books.
- Savulescu, Julian, Persson, Ingmar ja Wilkinson, Dominic (2020) "Utilitarianism and the pandemic", *Bioethics*, 1–33. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/bioe.12771>
- Shaftesbury, Anthony Ashley Cooper, Earl of (2001) *Characteristics of Men, Manners, Opinions, Times* Osa 1. (alkuteos 1711). Toinen laitos 1737. Toim. D. den Uyl. Indianapolis: Liberty Fund. <https://oll.libertyfund.org/titles/811>
- Smith, A. (1976). *The Theory of Moral Sentiments* (alkuteos 1759). Indianapolis, IN: Liberty Fund.